

Smartare betalningar

En rapport om kontanter och hur teknik kan ge oss säkrare, effektivare och billigare betalningar.

ensmartareplanet.se

En digital plånbok är ingen utopi. Med ny teknik, mobiltelefoner och smarta system kan betalningar göras både enklare, säkrare och dessutom till lägre kostnader för både användare och samhället.

Två tredjedelar av våra kontanter används idag i den kriminella världen eller för att betala svart arbetskraft. Förra året anmäldes 77 bankrån i Sverige med siktet inställt på kontanter. Dagligen arbetar personal i butiker, restauranger och serviceställen under påtagliga risker för att bli utsatta för rån. Under 2009 ökade butiksrånen med 15 procent till cirka 1 150 rån. Kontanthantering kostar också stora summor i transporter, påfyllning av uttagsautomater och för rigorösa säkerhetsåtgärder. Trots att möjligheterna att använda kortbetalning är utbredd i Sverige är kontanter fortfarande ett i det närmaste dominerande betalningsmedel.

Många aktörer och branscher är idag inblandade i att både manuellt och handgripligen förflytta kontanter runt i samhället – från kassan, till banken, till depå, till uttagsautomat och sedan tillbaka till kassan igen. Kontanthantering i samhället är komplex och har också många både uttalade och dolda drivkrafter.

För att försöka tydliggöra vad problemen är, vad som står i vägen för att minska kontanthantering och vilka möjligheter det finns att utveckla alternativ som fungerar för alla människor och i alla situationer, tog IBM i november 2009 initiativet till ett branschöverskridande rundabordssamtal. Representanter från handel, banker, branschorganisationer, teknikleverantörer och politiskt håll deltog. Denna skrift ger en övergripande sammanfattning av detta möte, samt ger tips, inspiration och uppmaningar till hur andelen kontanter skulle kunna minskas i samhället.

Den här skriften är skriven av Hansa Andersson som arbetar med IBMs lösningar för framtidens handel.

Kontanter

Handelsutbyte har funnits sedan urminnes tider, ursprungligen som byteshandel. När värdet av de utbytta varorna och tjänsterna inte var likvärdiga började metaller användas som en slags mellanvara. Kvantitet och äkthet för dessa värdeutjämnande metallstycken var en ständig källa till dispyter och konflikter. Detta gav sedermera upphov till att officiella enheter av utvalda metaller, alltså mynt, togs fram ungefär 700 f.Kr. Sedan dess har mänskligheten konstant ökat både sitt användande och sitt beroende av mynt och sedlar.

I Sverige finns idag kontanter till ett värde av drygt 100 miljarder kronor. För många människor innebär kontanter en frihet och ger samtidigt en kontroll över den egna ekonomin. Att ha tillgång till kontanter ses också av många som en rättighet.

Faktum är dock att användandet av kontanter har många negativa konsekvenser. Kontanter är dyra att hantera, främjar brottslighet och möjliggör en svart ekonomi.

Problemet

Rån

I så gott som samtliga rån är målet att tillskansa sig kontanter. 2008 uppgick antalet bankrån 77. Till det bör läggas ett dramatiskt ökande antal rån av butiker årligen, otaliga personrån och ett antal mer eller mindre spektakulära värdetransportrån.

Ett rån innebär stora konsekvenser för många människor. Den utsatta upplever ett stort trauma med följder för resten av livet. Andra i rån-situationen och i den drabbades närhet påverkas också negativt. Till detta kommer också alla de som arbetar i rånutsatta miljöer, som ständigt lever med riskerna för att utsättas för ett rån på sin arbetsplats.

De stora rånriskerna innebär också att rånutsatta verksamheter tvingas vidta mängder av kostsamma åtgärder för att förhindra, skydda och minimera risker och konsekvenser av rån. Givetvis innebär också rånen i sig stora kapitalförluster.

Svensk handel uppskattar att enbart skyddsåtgärderna i banker, butiker och i värdetransport-systemet kostar svenska folket ungefär 20 miljarder¹ kronor om året. Det är 2000 kronor per invånare. Att försöka förebygga rån är inte helt okomplicerat. Säkrare lokaler och byggnader eller ökad beväpning kan göra rånattentaten våldsammare, vilket i sig ökar riskerna och skadorna för fler oskyldiga.

Kriminalitet

Under 2009 utgjorde stöldbrotten 39 procent av samtliga anmälda brott². I den kriminella världen är kontanter det naturliga betalningsmedlet och den goda tillgången på kontanter bidrar till att denna verksamhet inte bara kan fortgå, utan också öka år från år.

Kontanter är också det självklara betalningsmedlet i den så kallade svarta sektorn. Att uppskatta omfattningen av den svarta ekonomin är svårt. I slutet av nittiotalet uppskattade Riksskatteverket att det så kallade skattefelet var ungefär fem procent av Sveriges bruttonationalprodukt. Något som är helt klart är däremot att tillgången på kontanter är en förutsättning för att varor och tjänster ska kunna utbytas utanför det officiella beskattade systemet.

Transporter

Kontanter befinner sig i ständig rörelse. Vi gör inköp i en butik, går sedan vidare till en uttagsautomat för att fylla på plånboken och sedan vidare för att äta middag på en restaurang. Överallt där vi betalar med kontanter uppstår ett överflöd av mynt och sedlar.

1 | "I genomsnitt betalar varje medborgare 2000 kronor för skyddshöjande åtgärder", säger Dick Malmlund, Svensk Handel, i en artikel i Aktuell Säkerhet 7 – 2009.

2 | Anmälda brott, slutlig statistik för år 2009 från Brottsförebyggande rådet.

Dessa måste sedan transporteras och omhändertas på ett säkert sätt. För att vi konsumenter sedan ska kunna få tillgång till kontanterna igen, måste uttagsautomater och andra kontantutlämningsställen kontinuerligt fyllas på.

Detta konstanta flöde av kontanter beräknas kosta upp emot 11 miljarder kronor om året. Förutom de direkta kostnaderna innebär det rikliga transporterandet negativa konsekvenser för miljön.

Hinder

Anledningarna till att vi i Sverige är så trogna våra mynt och sedlar är troligtvis flera.

I Sverige är vi ofta snabba att anamma ny teknik. Trots att olika former av betal- och kontantkort inte kan anses som nymodigheter har vi i Sverige varit mer motsträviga mot att överge kontantbetalningar till förmån för kort än exempelvis våra nordiska grannländer. En anledning till detta kan vara kostnadsstrukturen. I Sverige är kontantuttag för privatpersoner i uttagsautomater gratis, medan kort oftast är behäftade med avgifter, både för innehavet och i vissa fall för enskilda transaktioner.

Vår långa tradition av att använda mynt och sedlar som betalning har också givit oss ett väl rotat och inarbetat beteende. Kontanter förknippas för många med frihet, enkelhet och en kontroll över den egna ekonomin. Med kontanter i plånboken är vi inte heller beroende av tillgång på uttagsautomater eller alternativa betalningsmedel.

För vissa människor innebär också användandet av kontanter ett värnande av den egna integriteten. Elektroniska betalningar ger spårbara avtryck i register, kunddatabaser och hos banker och inköpsställen.

Möjligheter

Inom somliga områden går vi människor gärna i upptrampade spår, drivna av vanor och tradition. På andra plan är vi snabba att ändra vårt beteende och i en handvändning överge det bekanta till förmån för någonting nytt. Det i det närmaste totala beroendet av mobiltelefoner, behovet av att söka och kontrollera information på internet och den snabba övergången från papper till elektroniska brev är några exempel på att värdet och nyttan med en ny teknik kan göra oss reptilsnabba i vår förändring. Ser vi, och kan lätt ta till oss fördelar, lockas vi snabbt också att bryta ett mönster.

En effektiv kontanthantering

Kontanter kommer sannolikt att finnas kvar inom en överskådlig framtid. Däremot är det viktigt att minimera de negativa konsekvenserna av kontanterna och mer aktivt verka för att den nödvändiga hanteringen blir så effektiv som möjligt. Vi behöver etablera modeller som minimerar exponering av kontanterna för att minska risken för rån och bedrägerier. Vi behöver komma bort ifrån stora ansamlingar av kontanter som lockar en allt rårare kriminalitet. Istället bör vi cirkulera mindre belopp i absolut närhet till var de används för att undvika att skicka kontanter i värde transporter till stora centrala uppräkningsstationer som redan dagen efter skickar tillbaka samma sedlar till bankomaterna. Det finns redan idag lösningar för att automatiskt cirkulera den sedel som använts i butikernas kassor till säkra uttagsautomater utan att någon sedel någonsin behöver flyttas av händer. Resultatet blir väsentligt mindre kontanter i omlopp, mindre kontanter i handeln och säkrare arbetsplatser.

Kortbetalning

Bank- och kreditkort är på många sätt ett utmärkt alternativ till kontanter. I Sverige har en avgiftsmodell etablerats som i mångt och mycket motarbetar en utökad användning av kort. För att främja kortanvändningen måste avgiftsmodellerna ses över.

I Sverige gjordes ett inte odelat lyckat projekt med det så kallade cashkortet mellan 1997 och 2004. Att detta projekt inte föll väl ut har många anledningar, men behöver inte betyda att metoden inte är värd att ta i beaktan. Samtidigt med cashkortet introducerades i Hong-Kong det så kallade Octopus-kortet. Det är ett laddningsbart kontaktlöst kort som används för att överföra elektroniska betalningar.

Inledningsvis användes kortet för kollektivtrafik men har sedan vuxit till ett allmänt utbredd betalkort. Kortet används nu för betalningar i närbutiker, stormarknader, snabbmatsrestauranger, parkeringsautomater och i andra typer av försäljningsautomater som på bensinstationer och i varuautomater. Idag finns det fler Octopus-kort i omlopp än vad det finns invånare i Hong Kong. Korten används av 95 procent av befolkningen och genererar över 10 miljoner dagliga transaktioner.

I Stockholms lokaltrafik infördes nyligen SL Access, ett kontaktlöst kort, som både ger tillträde till Stockholms kollektivtrafik men även till andra tjänster som Stockholms låncyklar. Accesskortet är en typ av teknik som det är möjligt att utöka vidare och ladda för mindre kortbetalningar och avgifter.

Mobiltelefon

Ingen teknisk plattform har förändrat våra liv som mobiltelefonen. Varje dag blir nya funktioner tillgängliga som berikar och förenklar vår vardag och ger oss omedelbar tillgång till information, kommunikation och samverkan.

Redan idag finns system där ett SMS innehåller en begäran om betalning till ett visst kortnummer, där betalningen hamnar på användarens mobilräkning eller bankkonto. Via ett MMS kan också exempelvis streckkoder levereras som sedan bekräftas för betalning, antingen av en köpman eller som en elektronisk biljett för en transport eller för inträde till ett evenemang. Pengar kan också enkelt flyttas från ett konto till ett annat enbart med hjälp av ett sms.

Den stora möjliggöraren för mobiltelefonen som universal plånbok är en teknik som kallas för NFC, Near Field Communication. Denna teknik är en vidareutveckling av RFID-tekniken, som i det närmaste kan liknas med en radiostreckkod.

I Asien finns redan sedan några år tillbaka mobiltelefoner försedda med NFC-kretsar. Med NFC-tekniken räcker det lägga mobiltelefonen över en läsare för att en transaktion ska kunna genomföras. Betalningen kan sedan dras från ett förbetalt konto eller debiteras på mobilräkningen eller direkt från ett förvalt bankkonto.

Tekniken för att göra mobiltelefonen till en universal plånbok finns tillgänglig redan nu.

Uppmaningar

Det som i första hand krävs för en effektivare och minskad kontanthantering är politisk vilja och handlingskraft. Det krävs helt enkelt en politisk målsättning.

För att få till någon verklig förändring krävs flera branschöverskridande initiativ, en beslutsamhet kring standarder och gemensamma lösningar och ett unisont mål.

Betalningsalternativ som fungerar för alla människor och i alla typer av situationer behöver komma på plats, en uppgift som med fördel utvecklas gemensamt av handel och banker.

Ett första steg är att se över avgiftsmodellerna för betal- och kreditkort. Med mer motiverande avgiftssystem rivs ett antal hinder för kortbetalningar. Som komplement till de etablerade betal- och kreditkorterna behövs också laddningsbara kort.

Genom att säkra och effektivisera kontanthanteringen i dess fulla kedja motverkas rå- och överfallsrisker. Ansvar för detta är en gemensam angelägenhet för samhället och drabbade branscher.

Det finns mycket som tyder på att mobiltelefonen kommer att få en viktig roll som elektronisk plånbok, tekniker för detta finns redan utvecklade. Mobiloperatörer och telefontillverkare är på flera håll redan i gång med denna typ av betallosningar. Här är standard och enhetlighet mycket viktigt. Det är också viktigt att mobila betallosningar kan anslutas i redan etablerade och överenskomna betalterminaler samt går att ansluta till befintliga clearingsystem. Det är viktigt att bankerna och telekomaktörerna samarbetar inom detta område.

Med ett gemensamt mål och branschöverskridande samverkan är det fullt möjligt att utveckla framtida betalningsalternativ som fungerar för alla människor och i alla typer av situationer. •

Kontaktperson:

Hansa Andersson
hansa.andersson@se.ibm.com

IBM Svenska AB
164 92 Stockholm
Sverige

